

Ateistisk gudstro som sjælesorg

af Leif Andersen

"Ateistisk gudstro som sjælesorg". Denne lidt syrede titel fik jeg langet ud som overskrift på et foredrag ved Viborg stiftskonvent i 2018. Den kom vel af en sammenstilling af to af mine egne udgivelser: *Kroppen og ånden 1-2* (2015-16) om sjælesorg samt *Ateistisk andagtsbog* (2001, 2. udvidede udg. 2008).

Og det skal da tilstås, at en *ateistisk andagtsbog* i sig selv ligner en firkantet cirkel. Men forklaringen fremgår af forordet: "Hvad ved jeg overhovedet om ateisme? Har jeg læst et par bøger og snakket med et par ateister og tror så, at jeg kender noget til ateisme? Bedre endnu: Jeg er selv ateist.

Om igen: Af overbevisning er jeg kristen. Jeg tror på Kristus. Jeg er bestemt ikke ateist af overbevisning. Men jeg er ateist af natur. Desværre. Det er ret besværligt."

AT VÆRE EN UGUEDELIG KRISTEN

Det besværlige ligger i, at jeg *virkelig* godt kunne tænke mig at have en slags religiøs natur! Tænk fx at ku' li' at be' ...

Men det kan jeg ikke. Jeg beder stædigt videre – men jeg bryder mig ikke om det. Jeg beder bare, fordi jeg ikke ved, hvordan jeg skulle kunne komme uden om Jesus af Nazaret. Jeg har endnu ikke mødt en holdbar, alternativ forklaring på ham. Så at bede til ham må være *sandt* ...

... men dermed ikke sagt, at det er *rart*. Nogle mennesker kan lide religion; og hvis de ikke havde været kristne, var de måske begyndt at pendulere eller spå i kaffegrums. De tiltrækkes af det overnaturlige og keder sig ved det sekulære.

Og så er vi altså også nogle, der har det stik modsat. Jeg vil ikke udelukke, at der simpelthen bare er noget galt med os. En slags spirituel vitaminmangel. Men vi kan så trøste os med Paulus: "Den derimod, der ikke arbejder, men tror på ham, *som gør den ugudelige retfærdig*, ham regnes hans tro til retfærdighed" (Rom 4,5).

Jeg er en ugudelig, en ateist, som tror! Det er ret vildt formuleret. Men så er der jo håb.

Ved sin død var Politikens mangeårige chefredaktør Tøger Seidenfaden ved at skrive en debatbog *Duel om Tro* sammen med sin kollega på Kristeligt Dagblad, Erik Bjerager. Bogen blev desværre aldrig færdig; men jeg nåede da at spekulere over, på hvis side i den duel jeg mon ville føle mig bedst hjemme.

Tøger Seidenfaden havde åbenbart levet meget mere i spændingsfelt mellem det religiøse og det ateistiske, end jeg var klar over. Hans mor og far var helt areligiøse, indtil moderen i en sen alder begyndte at læse teologi og blev præst!

Han har altid for mig stået som noget af det mest spændende og inspirerende i den danske publicistverden. Også selv om jeg landede et helt andet sted end han i spørgsmålet om ”åbenbarede sandheder” (Politiken 30-1-2011.)

Men han kom også til at stå som en eklatant benægtelse af den gængse kristelige forestilling, at alle mennesker inderst inde sikkert var religiøse, når det kom til stykket. Han slog fast med syvtommersøm, at trangen til at bede simpelt hen ikke fandtes i ham.

AT SE VERDEN GENNEM ANDRES ØJNE

Ateismens fristelse er bestemt hverken ufarlig eller uproblematisk. Hvis man ikke bare er ateist af natur, men også som Tøger Seidenfaden er landet på ateismen som overbevisning, har man stillet sig selv *uden for troen*.

Men: Den, der slet ikke fristes af ateismen, har måske stillet sig selv *uden for tiden*. Der vil være tankegange, man vanskeligere forstår, og som man derfor også vanskeligere vil kunne udfordre.

Man kan som præst nemlig kun udfordre de tankegange og de verdensbilleder, som man respekterer. Hele pointen med kontekstualisering og samtidsanalyse er overhovedet ikke, at vi skal forsøge at bedømme mennesker. Pointen er, at vi skal forsøge at se verden gennem deres øjne!

Man har beskrevet ”mentalisering” som den øvelse, at man forsøger at se andre mennesker indefra, og forsøger at se sig selv udefra.

Det betyder ikke, at man giver ateismen eller buddhismen eller relativismen *ret* – men *man forstår de gode grunde*, mennesker har til dét og dét verdenssyn. De giver mening, de er ikke grebet ud af luften.

Jeg skal bestemt ikke ønske for nogen, at de har det samme problem som jeg, eller har den samme natur som jeg. Når man færdes i kirken og i troens rum, kan man godt føle sig som en DP, *displaced person* – jeg er her, men jeg hører ikke hjemme her. Jeg er en fremmed. Ikke som de gamle pietister en fremmed i verden, men en fremmed i kirken. Og dét kan ikke være godt (jeg tænker helt ærligt også, om jeg måske alligevel har læst for megen ikke-kristen litteratur).

Men der er også et aktiv i det: Der er sider af nutidsmenneskers længsel, tvivl og fortvivlelse, man forstår bedre. Man er mere i sync med i hvert fald én type tvivl. På ondt og godt.

SENTIMENTALISERING OG MANIPULATION

Og der er andre fristelser, det måske beskytter os imod. Fx fristelsen til sentimentalitet eller fristelsen til manipulation.

I bogen *Preaching to a Postmodern World – a Guide to Reaching Twenty-first-century Listeners* (2001) skrev den australske homiletiker Graham Johnston, som desværre døde alt for tidligt i 2011: “En prædikant kan mishandle en tekst fuldstændigt, runde af med

en hjertevidende historie om en dreng og hans hund, og få folk til at omvende sig op og ned ad gangene.” Den historie om en dreng og hans hund ville jeg da egentlig godt ha’ fat i. Billige point tæller vel også med ...

Nej, pjat. Sagen er jo den, at vi til daglig i sjælesorg har fuldt op at gøre med mennesker, der er blevet manipuleret med. Og en dyb skepsis netop over for sentimentalitet og manipulation kan være med til at beskytte os mod det værste i den henseende.

Umberto Eco skildrer i *Foucaults Pendul* en okkult seance i Rio de Janeiro, som en tysk dame frekventerer jævnligt og længselsfuldt:

Jeg kendte musikkens og støjens forførende kraft, den kraft som også vore hjemlige lørdagsdelirister ligger under for på diskotekerne. Den tyske dame rykkede frem med opspærrede øjne, hun tryglede om glemsel med hver bevægelse af sine hysteriske lemmer. Lidt efter lidt gik de andre helgendøtre i ekstase, de kastede hovedet bagover, de skælvede som bølger, de sejlede på et hav af glemsel, og hun var stiv og grædefærdig og rystet, som en, der desperat prøver at nå orgasmen, og aser og maser og vrider og vender sig uden at komme nogen vegne. Hun prøvede at miste herredømmet over sig selv, men genfandt det hele tiden, en stakkels teutoner, der havde fået for mange veltempererede klaverer.

LÆNGSEL OG SORG

Men: Hangen til kognitiv nøgternhed kan også dække over en form for intellektuel farisæisme, hvor man ikke vil have fingrene i noget så snavset og plat som menneskelige følelser. En kognitiv fascisme, der siger: Nej-nej; jeg måtte ikke mærke noget; så må du heller ikke. Salig er den, som tror uden at se, og du *skal* være salig – på *min* blodfattige måde.

Længslen efter at *mærke* er ikke nødvendigvis sentimentalitet eller føleri. Den kan være en genuin længsel efter at være et helt menneske – også i gudsrelationen. Og sorgen over *ikke at mærke* er en genuin sorg – på linje med sorgen over store tab. Hvis vi ikke respekterer denne sorg, kan vi ikke udfordre eller møde dens desperation. Længslen efter at mærke Guds nærvær skal hverken bebrejdes eller beroliges – den skal om muligt imødekommes; og dens sorg skal forsøges lægt.

Den gamle rebel, forfatter og arkitekt Poul Henningsen (PH) sagde engang: *Det er tvivlen, der flytter bjerge.* Det kan han jo desværre have megen ret i. Hvis det aldrig falder mig ind, at jeg kunne tage grueligt fejl, så lærer jeg aldrig noget.

Der er noget livsnødvendigt ved tvivlen.

Der er også noget livsfarligt ved tvivlen.

Den kristnes tvivl er altid fortvivlet. Den kan aldrig være en tilfreds skepsis. Den kan aldrig være *vanthro* (incredulitas); den vil altid være *anfægtelse* (tentatio).

Og så sandt det end er, at vi aldrig kan finde *sikkerhed* (securitas) i troen, er det lige så sandt, at vi aldrig kan opgive at søge *vished* (certitudo). Farisæerens skråsikkerhed og selvsikkerhed har lige så lidt at gøre med kristen trosvished, som afgudsdyrkelse har at gøre med gudsdyrkelse. ”Dette har jeg skrevet til jer, der tror på Guds søns navn, for at I skal vide, at I har evigt liv” (1 Johs 5,13).

1) Vished har faktisk at gøre med viden! Selv om det i dag – både blandt kristne og blandt ikke-kristne – anses som noget foragteligt at ville blande viden ind i troens liv, så har folk altså krav på at vide, at man ikke behøver være idiot for at være kristen. Vi har gode grunde til at tro!

Og en nutidig sjælesørger har muligvis en ny forpligtelse til at genfinde de apologetiske argumenter, som en arrogant og fornuftsforagtende kristenhed alt for længe har ladet ligge.

Den britiske professor i filosofi Antony Flew har fornylig frustreret mange ateister. Han udgav i 1950, hvad man har kaldt det første moderne filosofiske ateistiske essay, *Theology and Falsification*. Indtil da havde den meste religionskritik bestået af forskelligt opkog fra 1700-tallets oplysningstid. Efter manges mening lagde han i efterkrigstiden den filosofiske grund, hvorpå Richard Dawkins, Christoffer Hitchens og mange andre i dag står. Han er blevet kaldt verdens mest indflydelsesrige filosofiske ateist, og hans *God and Philosophy* (1966) blev en klassiker, der stadig udgives.

Men til sidst gav han op. I 2003 fortalte han Gary Habermas, professor i filosofi og teologi, som han i mange år havde debatteret offentligt og privat med og var blevet ven med, at han overvejede at opgive sin ateistiske position. Året efter havde han afgjort sig: Efter alle disse år, debatter og skrivelser var han nu ikke længere ateist, men teist. Eller måske snarere deist! Han havde, med sine egne ord, *had to go where the evidence leads*. Han regnede fra nu af sin gamle *God and Philosophy* for kun at have historisk interesse, som et forældet dokument. Og den blev i 2005 genudgivet med et nyt og ganske anderledes forord.

I et interview ved Gary Habermas i *Philosophia Christi* samme år forklarer Flew, at han stadig ikke er overbevist om nogen gudsåbenbaring, omend han heller ikke længere vil udelukke den mulighed. Det er heller ikke de klassiske gudsbeviser, der har overbevist ham; faktisk havde Leibniz’ forsvar for Gud i *Theodicéen* vendt hans skepsis til direkte afsky. Han tror ikke på noget evigt liv: ”Jeg tror og håber stadig, at der ikke er nogen mulighed for et efterliv” (så det er næppe, som nogen har villet påstå, nok bare en gammel mands frygt for døden, der har vendt ham rundt!).

Det, der først og fremmest overbeviste ham, var *universets og livets uomgængelige præg af design*. Han henviser særlig til de nyeste videnskabelige resultater, når de beskriver

universets tilblivelse, livets tilblivelse og kompleksitet, naturlovenes *fine-tuning* (at de er så hårfint afbalancerede), universets hensigtsmæssighed.

I 2007 udgav han bogen *There is a God – How the World's Most Notorious Atheist Changed His Mind* (med *There is no God* streget ud på forsiden).

Han skriver heri, at hvis der alligevel skulle være en religion, der skulle svare til hans nyvundne erkendelse af Guds eksistens, så måtte det være den religion, der rummede en karismatisk personlighed som Jesus af Nazaret og en førsteklases intelligens som Paulus fra Tarsus.

2) Men vished er *mere* end viden. Vished stoler på *løftet*.

Det ord af Jesus, der har holdt mig i live gennem alle tvivlens storme, har været hans løfte i Joh 6,37: ”Den, der kommer til mig, vil jeg aldrig vise bort”. For det er så vidunderligt fri for alle mulige tillægskrav og betingelser om store følelser, stærk overbevisning etc.

I det lys: Man kan i virkeligheden ikke leve, som om Gud *måske* findes. Enten lever jeg i praksis, som om han ikke findes – og det er slet ikke så let, som man skulle tro; så måtte jeg standse hvert suk, før det blev til bøn. Eller også kommer jeg til ham i bøn; og så viser han mig ikke bort. Så lever jeg i praksis, som om han findes. Og jeg kan vide, at jeg har evigt liv.

K R I S T U S E R D E N G O D E G R U N D T I L A T T R O

Det er Kristus, der er vores bedste grund til at tro, at der overhovedet er en Gud. Det er ham alene, der transformerer vores ”naturlige teologi” til kristendom. Det er ham alene, der redder os fra både ateismens, sikkerhedens og vantroens fristelser. Det er hans kærlighed alene, der kan overbevise os om, at Gud alligevel vil os det godt, og at Faderen har samme sind som Sønnen.

Han er ”den sande Gud og det evige liv” (1 Joh 5,20).

Litteratur:

Andersen, Leif: *Kroppen og ånden – sjælesorgens basis* (2015)

Andersen, Leif: *Kroppen og ånden – sjælesorgens samtale* (2016)

Andersen, Leif: *Ateistisk andagtsbog* (2008)

Eco, Umberto: *Foucaults pendul* (1989)

Flew, Antony: *God and Philosophy* (1966, 2005)

Flew, Antony: *There is a God – How the World's Most Notorious Atheist Changed His Mind* (2007)

Johnston, Graham: *Preaching to a Postmodern World – a Guide to Reaching Twenty-first-century Listeners* (2001)